

Inhoud

1

EEN WERELDBEROEMD BOEK — 9

2

EEN NIEUWE COMPAGNIE — 14

Verhandelbare aandelen — 15

Begin van de handel — 22

Het Oost-Indisch Huis — 24

Administratie — 27

Warmoesstraat, Nieuwe Brug, St. Olofskapel — 31

Rendement — 33

3

DE EERSTE BEURSHANDEL — 36

Gebrekkige informatie — 37

Specerijen als dividend — 44

4

BOZE AANDEELHOUDERS — 50

Isaac le Maire contra de VOC — 52

Termijnhandel — 54

Plakkaat op blanco verkopen — 58

Het einde van het syndicaat van Le Maire — 64

Kritiek op de bewindhebbers — 65

Pamflettenoorlog — 68

5

FRAUDE — 74

De vlucht van een fraudeur — 76

Oprechte en deugdelijke aandelen — 79

Bewindhebbers in de beklagdenbank — 82

Oprechte kopers — 87

Ongeldige contracten — 89

6

DE EERSTE HAUSSE — 94

Hoekmannen — 96

De beurs van Hendrick de Keyser — 97

Standaardisering — 101

Koerssprong — 104

f 5000 voor een tulpenbol — 108

7

JOODSE HANDELAREN — 114

Nieuwe kooplieden — 115

Een noodzakelijk gevolg — 121

Makelaars — 124

Speculanten — 129

8

INFORMATIE — 132

Informatievoordelen — 134

Nieuws uit Indië — 137

Dividend als informatiebron — 139

Nieuws uit Middelburg — 142

Joodse netwerken — 146

De krant — 148

9

- BESLOTEN CLUBS — 151
Eer en vertrouwen — 153
Het Collegie van de Actionisten — 155
De rescontre — 158
Aandelen als onderpand — 160

10

- SPECULEREN — 169
De prijs van risico — 172
Bereidheid om risico te nemen — 175
De gok met de hefboom — 179

11

- CRISIS — 185
Rampjaar 1672 — 186
Vertrouwenscrisis — 189
Coenraad van Beuningen — 193
Willem III — 194
De beurscrisis van 1688 — 196
De geruchtenmachine — 199
Het huis met de bloedvlekken — 203

12

OPNIEUW HET WERELDBEROEMDE BOEK — 209

- Epiloog — 215
Verklarende woordenlijst — 223
Verantwoording — 229
Noten — 241
Geraadpleegde archieven, gedrukte bronnen en literatuur — 253
Illustratieverantwoording — 259
Register — 260

1

Een wereldberoemd boek

‘Laat men eens een vreemdeling blinddoeken en door de straten voeren, en telkens, waar hij ook halt houdt, zal hij op de vraag waar hij zich bevindt antwoorden: “Onder aandelenhandelaren”, want er is geen hoekje waar men het niet over aandelen heeft.’¹

Dit citaat gaat niet over Wall Street en omliggende straten, en evenmin over de Londense City. Het gaat hier over Amsterdam; het Amsterdam van rond 1688 – meer dan drie eeuwen geleden. De huizen aan de grachtengordel waren nog niet zo lang geleden opgeleverd, ’s nachts was het in de straten en aan de grachten op wat flikkerende lantaarns aan de huizen na aardedonker, en aan de overkant van het IJ – zichtbaar vanuit de stad – bungelden de lichamen van ter dood veroordeelden aan de galgen. Was dit werkelijk de omgeving waar men het op iedere straathoek over aandelen had?

Ja, en behalve over aandelen spraken de Amsterdammers ook over opties* en futures, premies en koersen, risico en speculatie – allemaal zaken die te maken hadden met de handel in aandelen van de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie (voc). Er werden fortuinen gewonnen en verloren met die handel en zij die eraan meededen, raakten er geheel van in de ban: ‘De aandelenhandelaar die niet onder de wandeling en de maaltijd over de aandelen praat, is wel een unicum.’²

* Zie voor uitleg van financiële terminologie de verklarende woordenlijst achter in dit boek.

Bovenstaande citaten zijn afkomstig uit een opmerkelijk boek, *Confusión de confusiones* (of, in Nederlandse vertaling: *Verwarring der verwarringen*), dat in 1688 verscheen. De schrijver is Joseph Penso de la Vega, een telg uit een joodse familie met wortels in Spanje die, ook al is hij zelf waarschijnlijk in 1650 in Amsterdam geboren, in het Spaans sprak en schreef. De la Vega was actief in de koophandel, zoals zovelen in zeventiende-eeuws Amsterdam, maar hij was geen typische koopman: hij schreef daarnaast novellen over uiteenlopende onderwerpen, toneelstukken in versvorm en huwelijks- en rouwdichten voor verschillende prominente joodse Amsterdammers. Al zijn werk kenmerkt zich door het ongebruikelijk bloemrijke Spaans waarin het geschreven is. En bij één werk, zijn bekendste, onderscheidde De la Vega zich ook door zijn onderwerpskeuze: in *Confusión de confusiones* staat de aandelenhandel in Amsterdam centraal. Dit maakt het boek uniek.³

Het is onbekend of *Confusión de confusiones* kort na verschijning veel bekendheid heeft vergaard. In de twintigste eeuw werd het echter, als 's werelds oudste boek over de aandelenhandel, langzaamaan wereldberoemd. In 1919 verscheen een Duitse vertaling, in 1939 volgde een Nederlandse editie en in 1957 een (verkorte) Engelse.⁴ Vanaf de jaren tachtig kwam het boek in een stroomversnelling terecht. Doordat de beurs een steeds prominentere plek in de maatschappij ging innemen – en in tijden van hausses en crises het nieuws geregeld beheerste – groeide ook de belangstelling voor de vroegste geschiedenis van de beurshandel. En de enige bron voor die geschiedenis was *Confusión de confusiones*.

Maar de recente populariteit van het boek is niet alleen te danken aan interesse in de geschiedenis van de beurs. Zo riep de *Financial Times* in 1995, in een artikel van de hand van de toenmalige hoofdredacteur, *Confusión de confusiones* uit tot een van de tien beste boeken over beleggen die ooit geschreven zijn.⁵ Het werd daarbij gepresenteerd als een gids voor moderne beleggers: iedere belegger zou moeten weten hoe de aandelenmarkt in haar meest pure, oorspronkelijke vorm werkte, voordat hij actief wordt op de huidige financiële markten. En waar kan dan beter over gelezen worden dan over 's werelds oudste aandelenbeurs, die in de zeventiende eeuw in Amsterdam tot ontwikkeling kwam?

De laatste jaren verschijnen er geregeld nieuwe edities. Zelden bevatten die de integrale tekst van De la Vega. *Confusión de confusiones* is een lijvig boek, dat voor twee derde bestaat uit lange uitweidingen over parallellen tussen de Amsterdamse aandelenhandel en Bijbelse en mythologische verhalen. Deze taaie stukken worden veelal wegge-laten. Wat krijgen de kopers van deze afgeslankte edities te lezen?

Er komen drie personages voor in *Confusión de confusiones*. Twee daarvan, een koopman en een wijsgeer, hebben over de aandelenhandel gehoord en ook wel eens naar de handelaren staan kijken, maar zij snappen niet goed hoe het werkt en durven het niet aan zelf actief te worden. Zij roepen daarom de hulp in van een ervaren aandelenhandelaar, het derde personage. In vier denkbeeldige dialogen – in de zeventiende eeuw een populaire manier om een boek vorm te geven – maakt de handelaar de andere twee bekend met de manier waarop de handel gevoerd wordt, met de verschillende soorten transacties, en vooral met de listen en bedriegerijen waar ze beducht voor moeten zijn als zij zich tussen de handelaren begeven.

Het beeld dat van de aandelenhandel naar voren komt, is niet altijd even aantrekkelijk. Zo gaat het er bij onderhandelingen over een aandelentransactie soms ruig aan toe: ‘De een opent de hand, de ander geeft er een slag op, en geeft een partij tegen die of die prijs af, de ander biedt met een nieuwe handklap een of andere prijs, de eerste doet met een handslag weer een nieuw aanbod, en de tweede biedt weer meer, de handpalmen worden rood door de klappen, de slagen volgen elkaar op begeleid door kreten, op de kreten volgen driestheden, op de driestheden onbeschaamdheden, totdat de transactie tot stand is gekomen en het blijkt dat bij de overeenkomst hun bemiddeling hebben verleend onbeschaamdheden, driestheden, kreten, slagen en handklappen.’ Er zijn dan ook veel mensen die, om zich niet in dit ‘strijdperk’ te hoeven begeven, hun transacties altijd door een tussenpersoon laten uitvoeren. Zo voorkomen zij dat ze ‘gemolesteerd’ worden.⁶

Maar de aandelenhandel is niet alleen ruw en grof, hij is ook ‘de meest valse en schandelijke handel van Europa’. De aandelenhandelaar waarschuwt de koopman en de wijsgeer voor een reeks bedriegerijen die in de handel voorkomen. Zo zijn er handelaren die een ‘vriend zoeken, die in achting is om zijn gezond oordeel en zijn relaties, en die nooit in acties gehandeld heeft’. Zij verzoeken hem ‘een of twee

partijen te verkopen, waarbij de handelaren zelf het risico dragen. Het doel hierbij is, 'aangezien het nieuwe de verwondering gaande maakt', dat 'het besluit van die persoon verbazing zal wekken en zijn optreden velen zal meeslepen'. De koers daalt hierdoor en de handelaren kunnen goedkoop aandelen inkopen.⁷

Ondanks dit alles besluiten de koopman en de wijsgeer zich in de handel te begeven, maar erg veel succes hebben ze daarbij niet. 'Och ik ellendige!' roept de wijsgeer aan het begin van de derde dialoog vol zelfmedelijden uit. Hij had zich tussen handelaren gemengd, ving daar de koers van het VOC-aandeel op, hoorde toen andere handelaren bespreken dat de koers wel eens verder kon gaan stijgen, en raakte hierdoor zo overmoedig dat hij een prijs bood die tien punten boven de koers lag. Het bod werd meteen geaccepteerd en direct 'ontstond er zulk een rumoer, geroep en gelach [...] dat ik geen schijn wist te geven aan mijn blunder omdat het bloed mij naar het hoofd steeg als signaal van mijn woede en blazen van mijn schaamte'.⁸

De wijsgeer raakt al snel gedesillusioniseerd: 'Ik weet wel dat er stellig vele aandelenhandelaren zijn, die als zij het niet waren, een toonbeeld van beminnelijkheid en een schatkamer van voortreffelijkheid zouden zijn, maar wanneer zij bij de aandelen komen, schijnt een of andere Medea ze te veranderen of een Circe ze te betoveren.' Hij verwijst hier naar twee tovenaressen uit de Griekse mythologie. Als de koers dan ook nog eens een scherpe daling doormaakt, raakt de wijsgeer de wanhoop nabij: 'Ik weet niet wat ik deed, noch wat ik doe, noch wat mij te doen staat.' Net als de koopman, die ook een paar transacties gedaan had, besluit hij zich snel terug te trekken uit de handel: 'Ik zie in, dat mijn verstand tegen deze wirwar niet opgewassen is, want zo de bestudering ervan mij reeds verbijstert, denkt dan eens wat er zal gebeuren als ik mij er werkelijk in begeef'.⁹

De wijsgeer twijfelde of hij wel voldoende begreep van de aandelenhandel. Hij hield het erop dat zijn verstand ontoereikend was. En wat ook niet echt meewerkte, was dat de handelaar de gang van zaken van de aandelenhandel op zeer omslachtige wijze uit de doeken deed. Bij zijn uitleg over opties volstaat hij met de metafoor dat ze 'dienen als zeilen om voorspoedig te varen bij kalme zee en als ankers om veilig te liggen bij stormen'. Zouden de koopman en de wijsgeer nu begrepen hebben hoe een optie werkt en waar zij opties voor konden

gebruiken? Nog complexer en onbegrijpelijker wordt het als de aandelenhandelaar vertelt dat handelaren een aandeel kunnen weigeren te accepteren door te zeggen dat zij ‘zich met Frederik dekken.’¹⁰ Wat was dit voor cryptische spreuk die een handelaar blijkbaar van alle verplichtingen onthief?

Eerlijk gezegd roept *Confusión de confusiones* meer vragen op dan het beantwoordt. Dat Amsterdam in de zeventiende eeuw in de ban was van de aandelenhandel en dat de handelaren gebruikmaakten van ingewikkelde transacties wordt wel duidelijk. Maar hoe werkte de handel precies? En hoe kwam hij zo snel na de oprichting van de VOC tot ontwikkeling?

Dit boek vertelt, aan de hand van documenten van handelaren die actief waren op de Amsterdamse beurs, het echte verhaal van ’s werelds eerste beurshandel en werpt tegelijkertijd een nieuw licht op De la Vega’s beroemde boek.

2

Een nieuwe compagnie

Het is even voor tien uur 's avonds op zaterdag 31 augustus 1602, als notaris Jan Fransz. Bruyningh de deur van zijn huis aan de Heintje Hoekssteeg dichttrekt. Hij loopt het smalle straatje uit richting de Warmoesstraat en slaat linksaf. Het is maar een wandeling van een paar minuten naar zijn einddoel: het huis van koopman Dirck van Os aan de Nes. Bij het huis van Van Os wachten twee mannen op Bruyningh. Het zijn Jacques de Pourcq en Anthony van Breen, die hem als getuigen zullen assisteren.

Dirck van Os is een van de bewindhebbers (directeuren) van de eerder dat jaar opgerichte *voc*. Als de notaris bij hem aanklopt, zit hij met een paar collega-bewindhebbers – Isaac le Maire is er, evenals Louis del Beecke, Reinier Pauw en Pieter Dircksz. Hasselaer – en de boekhouder van de Amsterdamse vestiging van de *voc*, Barent Lampe, achter een imposant boekwerk met bladzijden van geschept papier en een perkamenten omslag. Het is het inschrijvingsregister van de Amsterdamse vestiging van de *voc*.¹ Het heeft de hele maand opengelegen in het huis van Van Os. De bewindhebbers waren bij toerbeurt aanwezig om toe te zien hoe de boekhouder investeerders in het register inschreef. Vandaag is de laatste dag van de inschrijving geweest en het heeft de hele dag storm gelopen.

De kapitaalinschrijving moet voor middernacht afgerond zijn en daarom gaan de mannen snel aan de slag; de balans moet opgemaakt worden. Boekhouder Lampe loopt onder het toezien oog van de

notaris alle inschrijvingen na en telt de bedragen bij elkaar op. Als hij bijna klaar is, komt Neeltgen Cornelis binnen. De dienstmeid van Dirck van Os heeft de hele maand investeerders af en aan zien komen. Nu, op het nippertje, besluit ze om ook voor *f* 100 in te tekenen. Met haar salaris van minder dan een halve gulden per dag moet ze lang werken voor dit geld.² Ze heeft dan ook lang getwijfeld, maar nu het boek bijna gesloten wordt, krijgt ze steeds meer het gevoel dat er iets heel bijzonders gaande is. Ze denkt dat ze snel spijt zal krijgen als ze nu niets inlegt en heeft daarom de knoop doorgehakt.

Lampe schrijft haar inleg in en moet plotseling aan zijn eigen dienstmeisje denken. Zij heeft geen stuiver om te investeren, maar Lampe besluit nu – het is inmiddels bijna twaalf uur – haar een extraatje te geven in de vorm van een investering in de VOC. De laatste inschrijving luidt daarom: ‘Barent Lampe voor Dignum Jans ____ *f* 50’.

Deze twee laatste posten worden nog bij het totaal opgeteld en notaris Bruyningh begint aan zijn afsluitende verklaring in het boek. Hij schrijft dat hij en zijn beide getuigen hebben toegezien hoe alle bedragen in het register zijn gesaldeerd, dat er om klokslag twaalf voor een totaalbedrag van *f* 3 674 945 was ingetekend en dat er na twaalfen ‘geen heller of stuiver’ meer was ingelegd. De verklaring wordt om half een door Bruyningh, zijn getuigen en boekhouder Lampe ondertekend. Het aandelenkapitaal van de VOC, waar later zo actief mee gehandeld zou worden, was een feit.

Verhandelbare aandelen

In totaal schreven 1143 investeerders in op het oprichtingskapitaal van de Amsterdamse vestiging van de VOC. Zij waren hiertoe opgeroepen in het octrooi dat de Staten-Generaal, het hoogste bestuursorgaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, op 20 maart 1602 aan de VOC verleenden – dit octrooi was de oprichtingsakte van de compagnie, waarin verder onder meer het monopolie dat de VOC verkreeg gespecificeerd was.³ ‘Alle ingezetenen van deze Landen,’ zo staat in het tiende artikel, ‘mogen in deze Compagnie participeren.’ Geïnteresseerden mochten zelf bepalen hoeveel zij wilden inleggen; er was geen minimum- of maximuminleg. Hierbij was alleen aangetekend

dat heel grote inschrijvingen – van meer dan *f* 30 000 – eventueel naar rato verkleind zouden worden als de inleg van kapitaal de behoefte oversteeg, maar dit is niet gebeurd. Er waren een paar inschrijvingen die dit bedrag ruim te boven gingen. Isaac le Maire, een van de oprichters van de VOC, legde bijvoorbeeld *f* 85 000 in. Pieter Lijntgens, een koopman die net als Le Maire oorspronkelijk uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstig was, wist dit immense bedrag nog te overtreffen: hij tekende voor *f* 60 000 op het Amsterdamse kapitaal in en voegde daar in Middelburg nog *f* 45 000 aan toe.

Middelburg? Ja, investeerders konden zelf bepalen in welke van de zes vestigingen van de VOC zij hun geld wilden inleggen. Behalve in Amsterdam en Middelburg lagen er ook inschrijvingsregisters in Enkhuizen, Hoorn, Delft en Rotterdam. Dit was het resultaat van de ontstaansgeschiedenis van de VOC. Voor de oprichting bestonden er al enkele ondernemingen, de zogenoemde Voorcompagnieën, die handel dreven met Oost-Indië. In 1595 verliet de vloot van de vroegste Voorcompagnie, de zogeheten ‘Compagnie van Verre’, de rede van Texel. Deze expeditie was niet bijzonder succesrijk, maar bewees wel dat het mogelijk was handel met Indië te drijven zonder door de Portugezen, die de handel met Indië domineerden, overmeesterd te worden. Het initiatief kreeg dan ook snel navolging; er werden meer compagnieën opgericht, in Amsterdam maar ook daarbuiten. Deze ondernemingen droegen namen als ‘Oude Compagnie van Verre’ en ‘Nieuwe Brabantse Compagnie’. Die laatste werd zo genoemd omdat zij was opgericht door een aantal koopmannen die het gewest Brabant, dat onder Spaans gezag viel, ontvlucht waren. Tussen 1595 en 1602 vertrokken er in totaal zeven vloten met bij elkaar vijftig schepen vanuit Amsterdam naar Indië. Uit Hoorn, Enkhuizen, Rotterdam, Middelburg en Veere voeren nog eens dertig schepen uit. Lang niet al die schepen keerden terug in de Republiek, maar omdat de schepen die wél terugkwamen zeer rijk beladen waren, werden de kosten van de expedities ruim terugverdiend.⁴

De verschillende ondernemingen beconcurrerden elkaar sterk. Ze probeerden bijvoorbeeld ervaren schippers en stuurlieders bij elkaar los te weken. Als reactie daarop lieten de compagnieën hun personeel een contract ondertekenen waarmee ze zich verplichtten nooit bij een andere compagnie in dienst te treden. De Staten-Generaal waren niet

gelukkig met deze situatie. Het was voor de economie van de Republiek beter als de verschillende compagnieën niet met elkaar, maar met de Portugezen zouden concurreren, zo redeneerden zij. Veel belangrijker nog was dat de Republiek in oorlog was met Portugal – eigenlijk was zij in oorlog met Spanje, maar doordat de Spaanse koning vanaf 1580 ook de Portugese troon bezette, was de Republiek feitelijk ook in oorlog met Portugal. De Staten-Generaal zagen in dat een sterke, verenigde compagnie niet alleen bevorderlijk zou zijn voor de Nederlandse Oost-Indische handel als geheel, maar ook heel goed gebruikt kon worden in de oorlog met de Portugezen.

Het kostte behoorlijk wat moeite om alle bestaande compagnieën met hun individuele belangen op één lijn te krijgen, maar uiteindelijk lukte het. Prins Maurits, stadhouder van onder meer Holland en Zeeland, en landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt, de hoogste ambtenaar van de Republiek, zetten zich tot het uiterste in om de onderhandelingen te doen slagen, en de Staten-Generaal deden een moreel appel aan de bewindhebbers van de afzonderlijke compagnieën door te stellen dat zij de sleutel ‘tot afbreuk van de vijand en bescherming van het vaderland’ in handen hadden. Het resultaat was een verenigde compagnie, de VOC, opgericht met een octrooi van de Staten-Generaal dat de compagnie het monopolie verleende op de handel met alle gebieden ten oosten van Kaap de Goede Hoop en voorbij de Straat van Magallanes. Zolang het octrooi van kracht was mocht alleen de VOC vanuit de Republiek met Oost-Indië handeldrijven. De VOC kreeg de eerder genoemde zes vestigingen, die in VOC-terminologie ‘kamers’ genoemd werden. Het is niet verwonderlijk dat deze kamers gevestigd werden in de steden waar de Voorcompagnieën zetelden. Ook werden alle bewindhebbers van de nog bestaande Voorcompagnieën bewindhebber bij de VOC. Zo werd iedereen tevreden gehouden.

Het was bij de oprichting van de VOC al volkomen duidelijk dat het zwaartepunt van de nieuwe compagnie in Amsterdam zou komen te liggen, maar de andere vestigingen – en dan vooral die van de Zeeuwen, die doodsbenauwd waren dat zij door de Hollanders ondergesneeuwd zouden raken – verdedigden hun belangen met verve. De VOC werd zo georganiseerd dat Amsterdam nooit de overhand zou kunnen krijgen. De Heren XVII, het overkoepelende bestuur van de

voc, bestaande uit zeventien bewindhebbers van de verschillende kamers, zou bijvoorbeeld afwisselend in Amsterdam en Middelburg bijeenkomen. En Amsterdam mocht maximaal acht leden van de Heren xvii afvaardigen, zodat deze kamer nooit op eigen houtje het beleid van de voc zou kunnen bepalen.

Bij de kapitaalinschrijving bleek dat de werkelijke verhoudingen tussen de kamers anders lagen. In Amsterdam werd 57 procent van het totale kapitaal ingelegd, Middelburg volgde met 20 procent, en de vier resterende kamers waren beduidend kleiner: Enkhuizen droeg 8 procent bij, Hoorn 7 procent, Delft 4 procent en Rotterdam 3 procent. Het is goed mogelijk dat het overwicht van de kamer Amsterdam in het oprichtingskapitaal van de voc nog groter zou zijn geweest als er in de zomer van 1602 niet een zware pestepidemie in de stad had gewoed, waardoor velen de stad hadden verlaten.

Bij elkaar werd er voor bijna f 6,5 miljoen ingetekend op het oprichtingskapitaal van de voc. De koopkracht van dit bedrag stond gelijk aan ongeveer € 100 miljoen vandaag.⁵ Voor 's werelds eerste openbare inschrijving op het aandelenkapitaal van een onderneming is dit een hoog bedrag. Een opmerkelijk hoog bedrag zelfs, als je bedenkt dat het in 1602 nog maar zeer de vraag was of de voc winstgevend zou worden. Sommige Voorcompagnieën hadden heel hoge rendementen behaald, maar dit gold niet voor allemaal en hoefde al helemaal niet te betekenen dat een investering in de voc in de toekomst geld zou opleveren. En daarbij was het op het moment dat de inschrijvingsregisters openlagen nog volstrekt onduidelijk wat de voc precies met het opgebrachte geld zou gaan doen. Ja, dat er schepen gebouwd en uitgerust zouden worden, stond natuurlijk vast. Maar hoeveel schepen? En op wat voor termijn zouden ze uitvaren? En wat waren de doelstellingen van de nieuwe compagnie in Oost-Indië? Hier was nauwelijks iets over bekend ten tijde van de kapitaalinschrijving.

En dan was er ook nog eens niets geregeld met betrekking tot de inspraak van aandeelhouders op het beleid van de onderneming. Aandeelhouders in de Voorcompagnieën hadden ook geen invloed kunnen uitoefenen op het beleid, maar die ondernemingen waren veel meer op persoonlijke contacten gestoeld. De bewindhebbers van de Voorcompagnieën hadden altijd persoonlijk investeerders geworven. Zodoende vertrouwden de investeerders hun geld in de eerste plaats toe

aan de persoon van de bewindhebber, en niet aan de onderneming. Dit leidde automatisch tot een hechte band tussen aandeelhouders en onderneming; er was persoonlijk contact tussen de investeerders en de mannen die het voor het zeggen hadden in de compagnie, en de bewindhebbers ontkwamen er dan ook niet aan geregeld verantwoording af te leggen aan de aandeelhouders, van wie zij persoonlijk hun inleg overhandigd hadden gekregen.

Bij de *voc* ging het anders. Dat de inschrijving in Amsterdam plaatsvond in het woonhuis van Dirck van Os laat nog wel zien dat persoonlijk contact tussen bewindhebbers en investeerders tot dan toe heel gebruikelijk was geweest, maar deze keer was het een openbare inschrijving. De oproep om te investeren was gericht aan alle ingezetenen van het land. En er was aan de compagnie een octrooi verleend door het hoogste bestuursorgaan van de Republiek. Er kon geen twijfel over bestaan dat de investeringen deze keer niet aan een stel bekende kooplieden werden toevertrouwd, maar aan een grote onderneming met verschillende vestigingen.

Juist hierin zou wel eens de verklaring voor het enthousiasme van de investeerders kunnen schuilen. De *voc* was niet zomaar een nieuwe compagnie die schepen naar Oost-Indië zou sturen om daar specerijen te halen. Nee, de *voc* was meer dan dat: deze compagnie was opgericht door de Staten-Generaal. Zij moest de belangen van de Republiek in Oost-Indië vertegenwoordigen. Zij wás tot op zekere hoogte de Republiek. En ook al zal de hoop op een hoog rendement bij velen de belangrijkste beweegredenen zijn geweest om te investeren, het idee dat de jonge Republiek (het was nog maar 21 jaar geleden dat de Staten-Generaal Filips II afgezworen hadden als koning en buitenlandse mogendheden erkenden de Republiek in 1602 nog niet eens als soevereine staat) met een investering in de *voc* geholpen kon worden, zal zeker meegespeeld hebben.

Wat was er in 1602 wel bekend over de *voc*? Eigenlijk alleen wat er in de 46 artikelen van het octrooi stond. Hierin was bijvoorbeeld bepaald hoe de bestuurlijke verhoudingen tussen de verschillende kamers lagen en dat de bewindhebbers naast hun daggeld van *f* 4 een variabele beloning kregen: 1 procent van de kosten die gemaakt werden voor het uitrusten van de schepen en 1 procent van de opbrengst van de